

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

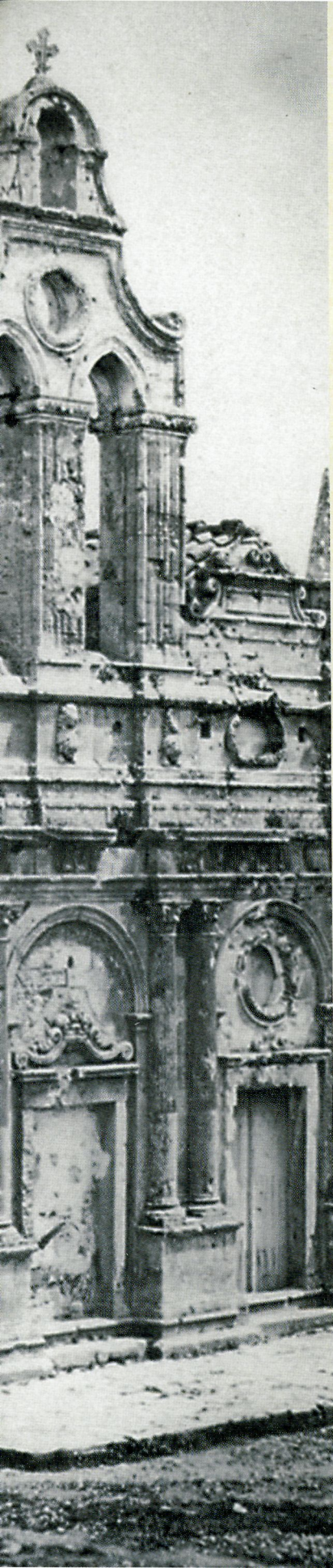
Το σκηνικό των πρώτων πολιτικών σκιρτημάτων του Ελευθέριου Βενιζέλου

Η Ιερά Μονή Αρκαδίου.

Λεωνίδας Φ. Καλιβρετάκης

Δρ Ιστορίας, Διευθυντής Ερευνών
Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών

Η Επανάσταση του 1821

Ακολουθώντας το παράδειγμα της υπόλοιπης Ελλάδας, η Κρήτη είχε εξεγερθεί το 1821 κατά της οθωμανικής κυριαρχίας αλλά, παρά τις πρώτες επιτυχίες, ο αγώνας για τρία χρόνια καρκινοβατούσε. Η παρουσία συμπαγούς μουσουλμανικού πληθυσμού –οι μισοί σχεδόν κάτοικοι ήταν Τουρκοκρητικοί και οι περισσότεροι τάχθηκαν στο πλευρό του Σουλτάνου– υπήρξε ασφαλώς ένας από τους λόγους αυτής της κατάστασης, ενώ και η απομόνωση του νησιού έπαιξε επίσης το ρόλο της. Με τη συνδρομή των Αιγυπτίων, η επανάσταση εγκλωβίστηκε στις δυτικές επαρχίες και τελικά συνεντρίβη.

Οι διεθνείς συμβάσεις του 1829-1832 απέκλεισαν την Κρήτη από το ελληνικό βασίλειο, εξέλιξη που προκάλεσε έντονες διαμαρτυρίες, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Στο μεταξύ, ο Βαλής της Αιγύπτου Μοχάμετ Άλι, εκτιμώντας ότι η συμβολή του στην καταστολή της ελληνικής επανάστασης δεν είχε επαρκώς ανταμειφθεί, εξανάγκασε δυναμικά το Σουλτάνο να του παραχωρήσει τη διοίκηση της Συρίας και της Κρήτης (ως το 1841).

Οι εξελίξεις στην κρητική κοινωνία

Κατά την περίοδο της Αιγυπτιοκρατίας, η διοίκηση της νήσου ανατέθηκε στον Μουσταφά Πασά, ο οποίος διατηρήθηκε στη θέση αυτή ως το 1851. Κατά την περίοδο εκείνη, στην κρητική κοινωνία συντελέστηκαν σημαντικές μεταβολές.

Χαρακτηριστικός τύπος μουσουλμάνου και χριστιανού Κρητικού του 19ου αιώνα.

Το τέλος της Επανάστασης του 1821 είχε βρει την Κρήτη γεμάτη «ερείπια και χήρες», καθώς μεγάλο τμήμα του πληθυσμού είχε χαθεί ή εγκαταλείψει το νησί. Στοχεύοντας στην ειρήνευση, ο Μουσταφά Πασάς απέφυγε να δώσει σημαντικές θέσεις σε Τουρκοκρητικούς, διόρισε μεικτά συμβούλια σε κάθε σαντζάκι (νομό) και εισήγαγε την ελληνική γλώσσα στα δημόσια έγγραφα, ενώ παράλληλα αφαίρεσε

από τους ντόπιους αγάδες τον έλεγχο της συλλογής των φόρων. Ταυτόχρονα, η αναδιοργάνωση του οθωμανικού τιμαριωτικού συστήματος οδήγησε στη βαθμιαία αφαίρεση των τιμαριών από τους παλαιούς τιμαριούχους.

Συμπερασματικά, η μουσουλμανική κοινότητα της Κρήτης βρέθηκε με μειωμένη πρόσβαση στον εξουσιαστικό μηχανισμό και αποστερήθηκε την ιδιοποίηση ενός σημαντικού μεριδίου των παραγόμενων από την κατακτημένη κοινωνία αγαθών. Η επακόλουθη αποθάρρυνση οδήγησε στην εμφάνιση δύο φαινομένων.

Το πρώτο συνίσταται στο ότι ένας σημαντικός αριθμός Τουρκοκρητικών επιστρέφει στο χριστιανισμό (άλλωστε η μεγάλη μάζα των μουσουλμάνων της Κρήτης δεν προερχόταν από Τούρκους εποίκους, αλλά από χριστιανούς που είχαν εξισλαμιστεί).

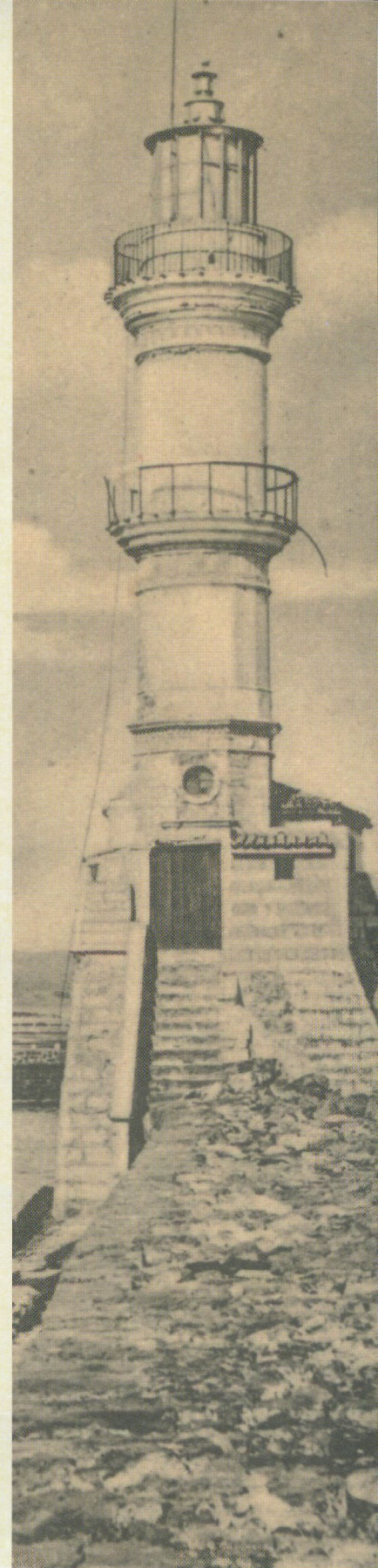
Το δεύτερο φαινόμενο είναι ότι πολλοί Τουρκοκρητικοί συρρέουν στα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα να συγκροτηθεί μια χριστιανική ύπαιθρος (82% του αγροτικού πληθυσμού το 1881 ήταν χριστιανοί) που περιέσφιγγε τις μουσουλμανικές πόλεις (οι μουσουλμάνοι αποτελούσαν το 70% του αστικού πληθυσμού).

Σκηνή από συνεδρίαση της Επαναστατικής Συνέλευσης των Κρητών το 1867.

Οι στατιστικές προ του 1881 διαπιστώνουν μια συνεχώς ογκούμενη χριστιανική πλειοψηφία, εξέλιξη που συνοδεύτηκε και από ένα άλλο σημαντικό φαινόμενο: τη συστηματική αγορά γης από τους χριστιανούς. Είναι ενδεικτικό το σχόλιο του Ισμαήλ Χακίμ Πασά ότι, αν οι χριστιανοί συνέχιζαν με υπομονή, θα κατέληγαν να αγοράσουν χωρίς επανάσταση την Κρήτη από τους Τούρκους.

Όλες αυτές οι εξελίξεις συντέλεσαν στη διαμόρφωση της «κρητικής ιδιαιτερότητας» μέσα στο πλαίσιο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας: Σε έναν τόπο σαφώς οριοθετημένο –ένα νησί– κατοικούσε ένας πληθυσμός στέρα ριζωμένος στη γη του, στην πλειονότητά του ομογενής σε ό,τι αφορά τη γλώσσα (ελληνική), τη θρησκεία (χριστιανική ορθόδοξη) και τη συνείδηση ότι ανήκε σε μια συγκεκριμένη εθνική ομάδα, η οποία διέθετε ήδη ανεξάρτητη κρατική υπόσταση σε απόσταση λίγων δεκάδων ναυτικών μιλίων.

Ο πατέρας του Ελευθέριου Βενιζέλου, Κυριάκος (εδώ, σε φωτογραφία του 1871), προσπαθούσε να τιθασεύσει τις πολιτικές ανησυχίες του γιου του, ελπίζοντας να τον στρέψει στην εμπορική του επιχείρηση.

Απέναντι σ' αυτό τον πληθυσμό, η οθωμανική εξουσία βρισκόταν σε διαρκή κρίση, αδυνατώντας να χαράξει μια συνεπή πολιτική, καθώς η μετριοπάθεια και η αλαζονεία εναλλάσσονταν με την ίδια συχνότητα που αποπέμπονταν οι εκάστοτε ιθύνοντες: μετά τον Μουσταφά Πασά, 37 Γενικοί Διοικητές διαδέχθηκαν ο ένας τον άλλο σε διάστημα 46 ετών, με 15μηνο μέσο όρο θητείας.

Τα δεδομένα αυτά συμβάλλουν στην κατανόηση του φαινομένου των αλληπαλλων εξεγέρσεων που ξεσπούν στην Κρήτη σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, εν μέρει με τη συνδρομή των ελληνικών κυβερνήσεων, αλλά κάποτε και παρά τη θέληση του επίσημου ελληνικού κράτους. Σημαντικότερη από αυτές τις εξεγέρσεις υπήρξε εκείνη του 1866-1869.

Η Επανάσταση του 1866-1869

Τον Μάιο του 1866 οι χριστιανοί της νήσου υπέβαλαν «ευσεβάστως» στο Σουλτάνο ορισμένα αιτήματα, όπως η ανακούφιση από κάποιους φόρους, η βελτίωση της συγκοινωνίας, η εκλογή των δημογεροντιών, η επανεισαγωγή της ελληνικής γλώσσας στις δικαιοπραξίες, η εξασφάλιση της προσωπικής ελευθερίας και η δημιουργία σχολείων και νοσοκομείων. Η απάντηση της Υψηλής Πύλης έφθασε στις 20 Ιουλίου και ήταν απορριπτική και απειλητική, ενώ διατασσόταν η σύλληψη των αρχηγών της «ανταρσίας». Ήδη οι μουσουλμάνοι κατέφευγαν με τις οικογένειές τους στις πόλεις, όπου αισθάνονταν ασφαλέστεροι, ενώ οι χριστιανοί οπλιζόνταν και συγκεντρώνονταν στα βουνά, κηρύσσοντας την «Ένωση».

Η κραυγή της Κρήτης συγκίνησε την ελληνική κοινή γνώμη, ιδίως μετά το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου (9 Νοεμβρίου 1866). Μέσω μιας ειδικής «Επιτροπής», συγκεντρώνονταν και στέλνονταν στο επαναστατημένο νησί πολεμοφόδια και τρόφιμα, ενώ παράλληλα εθελοντές αποβιβάζονταν κατά καιρούς σε απόμερες ακτές.

Η Ι.Μ. Αρκαδίου και το λάβαρο από την Επανάσταση του 1866.

Ακολούθησε η πλέον επίμονη και αιματηρή από όλες τις επαναστάσεις της Κρήτης του 19ου αιώνα. Διήρκεσε περίπου τρία χρόνια, χωρίς ωστόσο να καταφέρει να ανατρέψει το διεθνές διπλωματικό κλίμα, που ευνοούσε τη διατήρηση του status quo της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

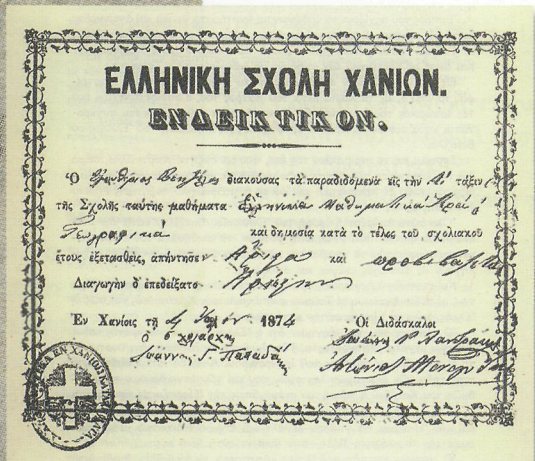
Παράλληλα, η όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων έφθασε στο αποκορύφωμά της, καθώς οι δύο χώρες διέκοψαν τις διπλωματικές τους σχέσεις και έφθασαν στα πρόθυρα πολέμου, ο οποίος αποσοβήθηκε με την παρέμβαση διεθνούς διάσκεψης που επέβαλε στην Ελλάδα να μην υποθάλπει το σχηματισμό εθελοντικών ομάδων και τον εφοδιασμό των εξεγερμένων.

Εγκαταλελειμμένοι πλέον από παντού, οι επαναστάτες υποτάχθηκαν στους Τούρκους ή κατέφυγαν στην Ελλάδα. Όσο κράτησε ο ξεσηκωμός, χιλιάδες σκοτώθηκαν και από τις δύο πλευρές, εκατοντάδες χωριά πυρπολήθηκαν και η παραγωγική βάση του νησιού υπέστη ισχυρό πλήγμα, ενώ περίπου 50.000 γυναικόπαιδα βρέθηκαν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Ανάμεσά τους και ο μόλις δύο ετών Ελευθέριος Βενιζέλος.

Γεννημένος στις 12/24 Αυγούστου του 1864, ο Ελευθέριος ήταν το πέμπτο παιδί του εύπορου Χανιώτη εμπόρου Κυριάκου Βενιζέλου και της Στυλιανής, το γένος Πλουμιδάκη. Όταν ξέσπασε η Επανάσταση του 1866, η οικογένεια Βενιζέλου κατέφυγε στα Κύθηρα (ως το 1869) και από εκεί στη Σύρο, όπου ο Ελευθέριος παρακολούθησε τις πρώτες τάξεις του σχολείου ως το 1872, οπότε η οικογένειά του επέστρεψε στα Χανιά. Την περίοδο 1877-1879 ο Ελευθέριος συνέχισε τη φοίτησή του στη Μέση Εκπαίδευση στην Αθήνα και την ολοκλήρωσε στη Σύρο το 1880, με

Η μητέρα του Ελευθέριου Βενιζέλου, Στυλιανή, το γένος Πλουμιδάκη.

Επάνω: Το ενδεικτικό αποφοίτησης του Ελ. Βενιζέλου από την Α' τάξη του Ελληνικού Σχολείου, που αντιστοιχεί στη σημερινή Ε' Δημοτικού. Αριστερά: Ο Ελ. Βενιζέλος στα γυμνασιακά του χρόνια.

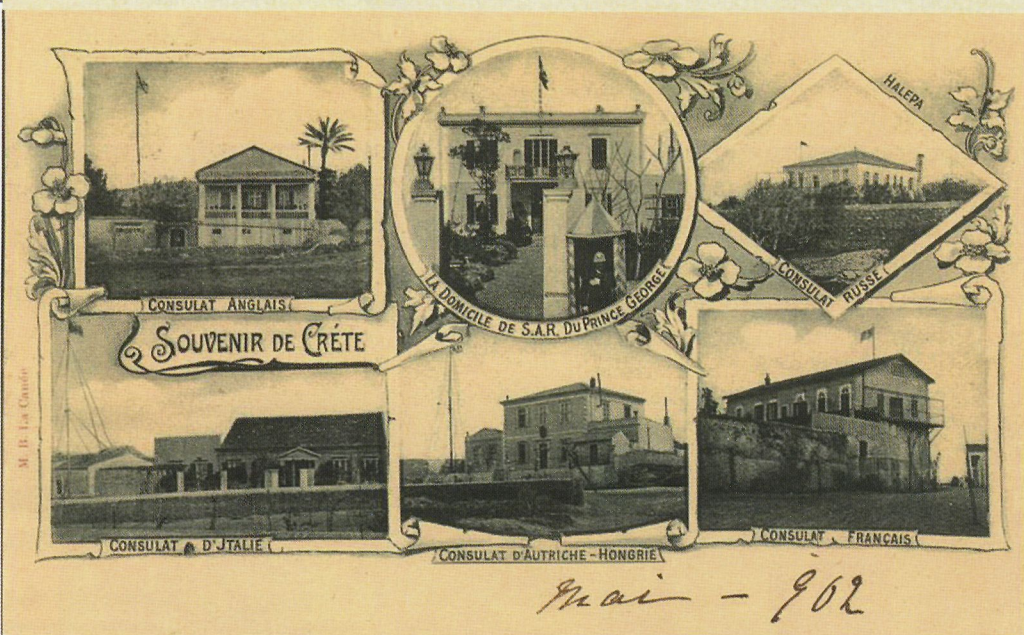
Ο Ελευθέριος Βενιζέλος
φοιτητής στη Νομική Σχολή
του Πανεπιστημίου
Αθηνών, 1882.

ιδιαίτερη επίδοση στην Έκθεση, την Ιστορία και τις ξένες γλώσσες, επιδεικνύοντας «οξύνοια, γοργή αντίληψη και αχόρταγη περιέργεια». Παράλληλα εκδήλωσε το πρώιμο ενδιαφέρον του για τα πολιτικά, γεγονός που έκανε τον πατέρα του να του συστήσει: «Φρόντιζε λοιπόν περί των μαθημάτων και της υγείας σου και μη δίδης ουδεμίαν προσοχήν εις τας φλυαρίας των εφημερίδων». Μια συμβουλή που ο 14χρονος τότε γιος δεν έδειξε να ενστερνίζεται, όπως θα φανεί στη συνέχεια.

Από τον Οργανικό Νόμο του 1868 στη Συνθήκη της Χαλέπας του 1878

Παρά την αποτυχία της, η Επανάσταση του 1866-1869 είχε ένα σημαντικό παράπλευρο αποτέλεσμα. Προσπαθώντας να στερήσει την εξέγερση από τη διεκδικητική της βάση, η οθωμανική κυβέρνηση εξήγγειλε έναν ειδικό διοικητικό

Στη Χαλέπα, το διοικητικό
κέντρο της Κρήτης,
συγκεντρώνονται τα προξενεία
των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων.
Εκεί υπογράφεται και
η ομώνυμη Σύμβαση το 1878.

κανονισμό για την Κρήτη, που έμεινε γνωστός ως Οργανικός Νόμος. Ο νόμος αυτός προέβλεπε τη συμμετοχή χριστιανών στο διοικητικό μηχανισμό και στα δικαστήρια, την ισότιμη χρήση της τουρκικής και της ελληνικής γλώσσας στη διοίκηση και την ίδρυση Γενικής Συνέλευσης με μεικτή σύνθεση, που θα νομοθετούσε μέτρα επί τοπικών ζητημάτων (όπως η συγκοινωνία, τα δημόσια έργα, η γεωργία, η εκπαίδευση κτλ.), υπό τον όρο ότι οι αποφάσεις της θα επικυρώνονταν από την οθωμανική κυβέρνηση.

Στα πρώτα χρόνια, η συνέλευση λειτούργησε υποτυπωδώς, με ασύμμετρη εκπροσώπηση των εθνικών ομάδων (οι χριστιανοί, που αποτελούσαν το 74% του πληθυσμού, είχαν πλειοψηφία μόλις δύο και στη συνέχεια μίας μόνο έδρας), διώξεις των «ενοχλητικών» πληρεξουσίων και επικύρωση ελάχιστων μόνο αποφάσεων της. Έστω κι έτσι, όμως, η λειτουργία της δημιούργησε ένα χώρο συζήτησης και αντιπαράθεσης πάνω στα βασικά προβλήματα του πληθυσμού της Κρήτης, ανέδει-

ξε τη δυναμικότητα του χριστιανικού στοιχείου ως φορέα προόδου και απέδειξε ότι η στοιχειωδώς ορθολογική διαχείριση ακόμη και των απλούστερων τοπικών ζητημάτων ερχόταν εκ των πραγμάτων σε σύγκρουση με την ίδια τη φύση της οθωμανικής κυριαρχίας.

Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1877-1878 δημιούργησε ένα νέο μεταρρυθμιστικό κίνημα στους κόλπους της χριστιανικής κοινότητας της Κρήτης, με εκφραστή τη Γενική Συνέλευση. Δεν είναι ίσως άμοιρο της εξέλιξης αυτής και το γεγονός ότι η αρχική αγροτική κοινωνική σύνθεση του σώματος είχε αρχίσει να αλλάζει, όταν κατέλαβαν τα έδρανά του νέοι μορφωμένοι χριστιανοί πληρεξούσιοι, που είχαν σπουδάσει στην Ελλάδα.

Ήδη στη συνέλευση του 1876, οι χριστιανοί είχαν θέσει θέμα μεταρρύθμισης του Οργανικού Νόμου, με έμφαση στην αναλογικότερη εκπροσώπηση του χριστιανικού πληθυσμού, την κατάρτιση τοπικού προϋπολογισμού, την απαγόρευση φυλάκισης χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση και την ελεύθερη οικοδόμηση ναών. Η απάντηση της Υψηλής Πύλης υπήρξε απορριπτική για τα περισσότερα αιτήματα. Η στάση αυτή ικανοποίησε τους μουσουλμάνους, αλλά προκάλεσε έντονη δυσαρέσκεια στο χριστιανικό πληθυσμό. Ταυτόχρονα, έκαναν την εμφάνισή τους στα βουνά οι πρώτες ένοπλες ομάδες. Η οθωμανική διοίκηση επιχείρησε να πλξεί το κίνημα εν τη γενέσει του, συλλαμβάνοντας το δικηγόρο Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, πληρεξούσιο Κυδωνίας και ηγετική προσωπικότητα της χριστιανικής κοινότητας, αναγκάστηκε όμως τελικώς να τον απελευθερώσει, όταν οι εκλογείς αρνήθηκαν να ψηφίσουν αντικαταστάτη του και συγκρότησαν –για πρώτη φορά στην ιστορία– συλλαλητήριο στο κέντρο των Χανίων. Τα γεγονότα αυτά σηματοδοτούν ανάγλυφα την ψυχολογική μεταβολή του φρονήματος των χριστιανών και την πορεία παρακμής του οθωμανικού ελέγχου στο νησί.

Σύντομα επέρχεται η ήττα της Τουρκίας στο ρωσοτουρκικό πόλεμο και η Υψηλή Πύλη υποχρεώνεται να υπογράψει, τον Οκτώβριο του 1878, τη λεγόμενη Σύμβαση της Χαλέπας, που επέφερε αξιοσημείωτες μεταρρυθμίσεις: Οριζόταν πενταετής θητεία των Γενικών Διοικητών, με μνεία του ενδεχομένου να είναι χριστιανικού θρησκευάτος (έχοντας, σε κάθε περίπτωση, δίπλα τους σύμβουλο του αντίθετου θρησκευάτος). Ιδρυόταν μεικτή τοπική χωροφυλακή. Τα διοικητικά και δικαστικά έγγραφα θα συντάσσονταν και στις δύο γλώσσες, ενώ η ελληνική θα αποτελούσε τη μοναδική επίσημη γλώσσα της Γενικής Συνέλευσης, η οποία θα είχε σαφή χριστιανική πλειοψηφία (49 χριστιανοί, έναντι 31 μουσουλμάνων).

Το ιδιότυπο κοινοβουλευτικό καθεστώς της τουρκοκρατούμενης Κρήτης (1878-1889)

Η επόμενη δεκαετία χαρακτηρίζεται από την απόπειρα εφαρμογής στην τουρκοκρατούμενη Κρήτη ενός καθεστώτος που είχε κάποια στοιχειώδη κοινοβουλευτικά στοιχεία. Η εφαρμογή αυτή ανέδειξε ανάγλυφα τις αντιφάσεις και τα όρια αυτού του καθεστώτος.

Την εποχή εκείνη είχε παγιωθεί η διαίρεση των χριστιανών της Κρήτης σε δύο πολιτικές μερίδες: αυτή των Φιλελευθέρων (ή Ξυπόλυτων) κι εκείνη των Συντηρητικών

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος το 1888, όταν έκανε τα πρώτα του βήματα στην πολιτική.

οι Κρήτες επέμεναν στο αίτημά τους για Ένωση με την Ελλάδα. Φαίνεται ότι ο φοιτητής από την Κρήτη προκάλεσε ιδιαίτερως ζωνή εντύπωση στο Βρετανό πολιτικό, αφού ο τελευταίος εμφανίζεται να προσχωρεί πλήρως στις απόψεις του, όπως καταγράφεται και στις εφημερίδες της εποχής.

Ο 22χρονος Βενιζέλος εκθέτει στον Joseph Chamberlain το Κρητικό ζήτημα (1886)

BENIZEΛΟΣ: Την ένωσιν την θέλομεν και διά τους δύο λόγους. Πρωτίστως ένεκα του εθνικού αισθήματος, όπερ αναγκάζει τον άνθρωπον να αγωνίζεται διαρκώς προς απόκτησιν της πολιτικής αυτού ελευθερίας, δι' ης και μόνης είναι δυνατόν να πραγματοποιήση τον προορισμόν του εν τη σταδιοδρομία του πολιτισμού. Αλλά ανεξαρτήτως του υψηλοτέρου τούτου λόγου, αυτό τούτο το πραγματικόν συμφέρον μάς ωθεί προς τούτο. Αι καταπιέσεις της τουρκικής κυβερνήσεως δεν έπαυσαν, αλλ' ασκούνται ήδη συστηματικώς και υπό το σχήμα της νομιμότητος. [...] Το κρατούν εν Κρήτη πολίτευμα απεκτήθη διά της τριετούς επαναστάσεως του 1866, αλλ' ουδέποτε εφηρμόσθη ειλικρινώς, δυνάμεθα μάλιστα να είπωμεν ότι, μέχρι του 1878, δεν εφηρμόσθη παντελώς. Η επανάστασις του έτους τούτου άλλο δεν κατώρθωσε κυρίως παρά να επιτύχη την εφαρμογήν του. Είναι αληθές ότι διά του πολιτεύματος του 1878, της λεγομένης συμβάσεως του τόπου [Χαλέπας], η τουρκική εξουσία ασκείται εν Κρήτη μόνον τη ηθική συνδρομή της Ευρώπης. [...] Το τοιούτον όμως δεν εμποδίζει ημάς τού να διατελώμεν εν χρονία πολιτική επαναστάσει [...].

CHAMBERLAIN: Επιδοκιμάζω πληρέστατα την υμετέραν γνώμην [...].

BENIZEΛΟΣ: Ευχαριστούμεν, έντιμε κύριε, διά την γνώμην σας ταύτην [...], ευχαριστούντες συνάμα διά [...] το ενδιαφέρον μεθ' ου ηρωτήσατε ημάς διά παν το προς την Κρήτην σχετικόν.

CHAMBERLAIN: Σας ευχαριστώ πολύ διά τας πληροφορίας, άς προθύμως μοι εδώκατε. [...] Βεβαιωθήτε δε ότι εύχομαι μεθ' υμών υπέρ της ευημερίας της Κρήτης.

Πηγή: *Νέα Εφημερίς*, 5.11.1886

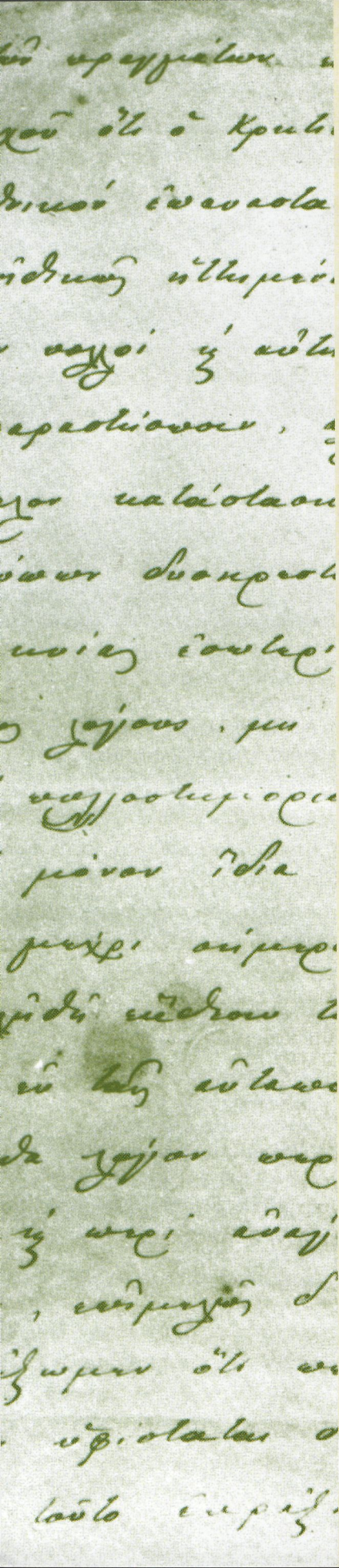

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, σπουδαία πολιτική προσωπικότητα του 19ου αιώνα στην Κρήτη, υπήρξε γαμπρός και πολιτικός μέντορας του Ελευθέριου Βενιζέλου.

Το 1889, σε ηλικία μόλις 25 χρόνων, ο Βενιζέλος εκλέγεται για πρώτη φορά πληρεξούσιος Κυδωνίας, στη θέση του αποχωρήσαντος γαμπρού του, Κωνσταντίνου Μητσοτάκη (που είχε νυμφευθεί την αδελφή του Βενιζέλου, Κατίγκω), ο οποίος του παραχώρησε και την εφημερίδα του *Λευκά Όρη*. Η εφημερίδα επανακυκλοφόρησε από τους Ελ. Βενιζέλο, Κ. Φούμη, Χ. Πωλογεώργη και Ι. Μοάτσο, οι οποίοι και συγκρότησαν μια εκσυγχρονιστική ομάδα εντός του κόμματος των Φιλελευθέρων, που έγινε γνωστή ως «Λευκορείτες», λόγω του ονόματος του εντύπου τους.

Οι Ελ. Βενιζέλος, Κ. Φούμης, Χ. Πωλογεώργης και Ι. Μοάτσος συγκρότησαν το 1889 μια εκσυγχρονιστική ομάδα εντός του κόμματος των Φιλελευθέρων στην Κρήτη, που έγινε γνωστή ως «Λευκορείτες», λόγω του ονόματος της εφημερίδας τους Λευκά Όρη.

Η «Επανάσταση» του 1889 και οι συνέπειές της

Ενώ οι πρώτες συνεδριάσεις της νέας Γενικής Συνέλευσης ξεκινούσαν μέσα σε κλίμα έντονης αντιπαράθεσης, αιφνιδίως οι πληρεξούσιοι των Καραβανάδων δήλωσαν ότι, θεωρώντας ως μόνη λύση την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, αποφάσισαν να απόσχουν από τις εργασίες της συνέλευσης.

Η απροσδόκητη και άκαιρη αυτή ενέργεια, η οποία έλαβε χώρα παρά τις προσπάθειες του Έλληνα προξένου στα Χανιά να την αποτρέψει, έθεσε τους Φιλελευθέρους ενώπιον δεινού διλήμματος, καθώς, αν αντιδρούσαν, κινδύνευαν να κατηγορηθούν για εθνική μειοδοσία. Κατόπιν αυτού, παραμένοντας στη Γενική Συνέλευση, ψήφισαν με τη σειρά τους μια σειρά οικονομικών αιτημάτων, όπως την ενσωμάτωση των δασμών στον τοπικό προϋπολογισμό και την ίδρυση Γεωργικής Τράπεζας. Τότε η αντιπολίτευση, εγκαταλείποντας άρδην τα περί «Ένωσης», ζήτησε την αντικατάσταση του Γενικού Διοικητή Σαρτίνσκι Πασά και την ακύρωση όλων των πράξεων της Γενικής Συνέλευσης, ενώ παρόμοια αιτήματα υπέβαλε και το Κόμμα των Μπέδων.

Η οθωμανική κυβέρνηση υποσχέθηκε μεν τη μελλοντική σύσταση Τράπεζας, αλλά απέρριψε τα υπόλοιπα αιτήματα, με την αιτιολογία ότι είχαν διατυπωθεί από συνάθροιση που δεν εκπροσωπούσε νομίμως τον τόπο. Η εξέλιξη αυτή αποθάρρυνε αρχικά τους Καραβανάδες, αλλά στη συνέχεια αποφασίστηκε η περαιτέρω εκβίαση των πραγμάτων. Μέσω της τρομοκράτησης των μουσουλμάνων της υπαίθρου επιχειρήσαν να δημιουργήσουν τετελεσμένα, ελπίζοντας να ενισχύσουν τη διαπραγματευτική τους θέση.

Έτσι ξεκίνησαν οι πρώτες ένοπλες συμπλοκές μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων, αλλά και μεταξύ χριστιανών των αντιμαχόμενων μερίδων, ενώ άρχισαν και οι συνήθεις επιθέσεις του εξαγριωμένου μουσουλμανικού όχλου κατά των χριστιανών κατοίκων των πόλεων. Προκειμένου να αποτρέψουν περαιτέρω επιδείνωση της κατάστασης, οι επικεφαλής των δύο χριστιανικών μερίδων κατέληξαν σε μια καταρχήν συμφωνία, καθώς οι Φιλελεύθεροι δέχθηκαν να συναινέσουν στο αίτημα αντικατάστασης του Πασά, υπό τον όρο της άμεσης διάλυσης των συναθροίσεων των Συντηρητικών.

Αν και η οθωμανική κυβέρνηση αποδέχθηκε το κοινό, πλέον, αίτημα και έσπευσε να παύσει το Γενικό Διοικητή, οι ηγέτες της συντηρητικής παράταξης δεν τήρησαν τα συμφωνηθέντα. Η δυναμική των πραγμάτων τούς είχε άλλωστε καταστήσει ομήρους των ένοπλων οπαδών τους που αρνούσαν κάθε συμβιβασμό, δίνοντας με τον τρόπο αυτό και την αφορμή στον εξοπλισμό παραστρατιωτικών μουσουλμανικών ομάδων, που ενέτειναν τη δράση τους εναντίον των χριστιανών, των οποίων οι οικογένειες έσπευσαν για μια ακόμη φορά να καταφύγουν στην Ελλάδα.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα και ενώ η ελληνική κυβέρνηση δήλωνε την πρόθεσή της να επέμβει για την προστασία του χριστιανικού πληθυσμού, ο νέος Οθωμανός Στρατιωτικός Διοικητής κήρυξε στρατιωτικό νόμο, κατορθώνοντας να περιορίσει

Σελίδα από χειρόγραφο του Βενιζέλου, όπου περιγράφονται και αναλύονται τα γεγονότα του 1889.

21. I. 04. Incendie de la Canée pendant les désordres du 1897. Ο σφυλιανός λόφος του Ε.Π.Α. είναι η πόλη των Χανίων στις φλόγες, τον Φεβρουάριο του 1897. Το κτίριο είναι το κτίριο της "Πορτογαλίας" Μπαρζακίου. Σημειώνεται επίσης η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο β. Σ. Εύχρηστο με ανέχεται. - Ήταν η Μανιλάνα εσπανιζαδιστική οι φόροι και οι διωγμοί των Χανίων και εσπανίων.

Η πόλη των Χανίων στις φλόγες, τον Φεβρουάριο του 1897.

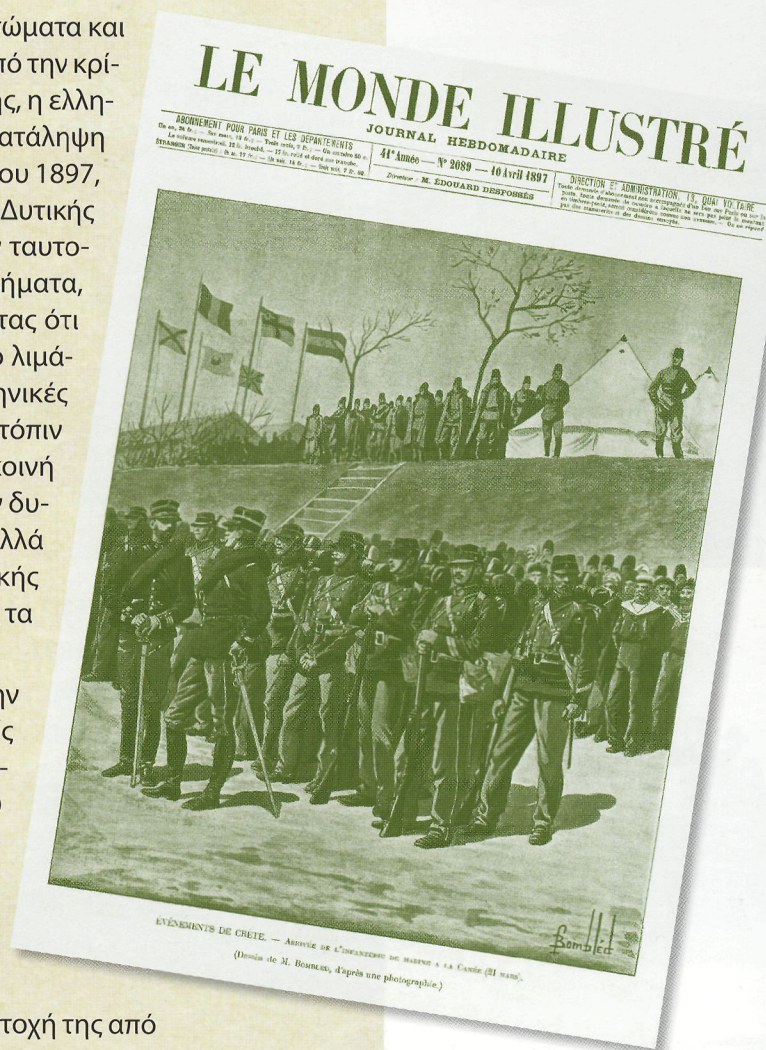
και την επαναφορά των προνομίων της Χαλέπας σε βελτιωμένη μορφή. Ήταν η πρώτη φορά που μια εξέγερση δεν ξεκινούσε με το πάγιο αίτημα της «Ενωσης», αλλά έθετε εξαρχής μεταρρυθμιστικούς στόχους. Παρ' όλ' αυτά, η δράση της θεωρήθηκε επαναστατική και ο Καραθεοδωρή ανακλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη τον Φεβρουάριο του 1896. Η γενική αμνηστία που προσφέρθηκε δεν βρήκε ανταπόκριση και οι εχθροπραξίες επεκτάθηκαν. Κατόπιν αυτού, στάλθηκε ως νέος Διοικητής ο Γεώργιος Βέροβιτς Πασάς. Στις 31 Ιουλίου 1896, υπό την πίεση των Μεγάλων Δυνάμεων, παραχωρήθηκε νέος Οργανικός Νόμος, που προέβλεπε το διορισμό χριστιανού Διοικητή με την έγκριση των Δυνάμεων, τη συγκρότηση Κρητικής Χωροφυλακής με Ευρωπαίους οργανωτές και την κατάληψη των δημοσίων αξιωμάτων από ντόπιους χριστιανούς και μουσουλμάνους σε αναλογία 2:1. Παράλληλα, χορηγούνταν εγγυήσεις δικαστικής και οικονομικής ανεξαρτησίας. Ο νέος Οργανισμός κατασίγασε προς στιγμή τα πάθη· δεν άργησε όμως να προκύψει νέο αδιέξοδο, καθώς οι αδιάλλακτοι μουσουλμάνοι της νήσου, σε συνεργασία με σκληροπυρηνικούς κύκλους της οθωμανικής κυβέρνησης, υπονόμισαν το νέο καθεστώς, δημιουργώντας ένα κλίμα τρομοκρατίας, που επιδεινώθηκε ραγδαία από τις μαζικές σφαγές του χριστιανικού πληθυσμού των πόλεων και τις πυρπολήσεις χριστιανικών συνοικιών, καθώς και τις μεμονωμένες δολοφονίες χριστιανών παραγόντων.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, επαναστάτης στο Ακρωτήρι.

Και ενώ οι χριστιανοί συγκροτούσαν επίσης ένοπλα σώματα και οι Μεγάλες Δυνάμεις αναζητούσαν τρόπους εξόδου από την κρίση, καταλήγοντας στην απόφαση διεθνούς επέμβασης, η ελληνική κυβέρνηση αποφάσιζε να τους προλάβει με την κατάληψη της νήσου. Έτσι, τη νύκτα της 2ας προς 3η Φεβρουαρίου 1897, ελληνικά μεταγωγικά αποβίβασαν στο Κολυμπάρι της Δυτικής Κρήτης εκστρατευτικό σώμα 15.000 ανδρών. Σχεδόν ταυτόχρονα, ευρωπαϊκά πολεμικά πλοία αποβίβαζαν αγήματα, με τη σύμφωνη γνώμη της Υψηλής Πύλης, δηλώνοντας ότι λαμβάνουν υπό την προστασία τους τις πόλεις και το λιμάνι της Σούδας και ότι θα αντιπαρατεθούν με τις ελληνικές δυνάμεις, αν αυτές επιχειρούσαν κατάληψή τους. Κατόπιν διαβουλεύσεων, οι Μεγάλες Δυνάμεις κατέληξαν σε κοινή διακοίνωση, σύμφωνα με την οποία η Κρήτη δεν ήταν δυνατό προς το παρόν να προσαρτηθεί στην Ελλάδα, αλλά μπορούσε να κηρυχθεί αυτόνομη, εντός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, με την προϋπόθεση να αποσυρθούν τα ελληνικά στρατεύματα.

Η αρνητική απάντηση της Αθήνας, που ελήφθη υπό την πίεση των αδιάλλακτων και της κοινής γνώμης, χωρίς καμιά στρατιωτική ή διπλωματική προετοιμασία, επρόκειτο να οδηγήσει στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, που έμεινε γνωστός υπό τη μάλλον εξωραϊστική επωνυμία «ατυχής». Ταυτόχρονα, όμως, επέσπευσε την εξέλιξη των γεγονότων στην Κρήτη, οριστικοποιώντας την απόφαση διεθνούς κατοχής της νήσου και την ανακήρυξή της σε αυτόνομη ηγεμονία, θέτοντας έτσι de facto τέρμα στην επί τρεις και πλέον αιώνες κατοχή της από την Οθωμανική αυτοκρατορία.

Όταν ξέσπασαν οι ταραχές του Ιανουαρίου του 1897, ο Βενιζέλος βρισκόταν στην ύπαιθρο των Χανίων, έχοντας πλέον αποφασίσει τη συμμετοχή του στις επόμενες εκλογές. Βλέποντας από μακριά τον καπνό από την πυρπολημένη πόλη, έλαβε ίσως την πιο κρίσιμη απόφαση της πολιτικής του σταδιοδρομίας. Εγκαταλείποντας τη μέχρι τότε μετριοπάθεια και το δισταγμό του για τις ένοπλες εξεγέρσεις, ενώθηκε με μια ομάδα χριστιανών που κατέλαβε το Ακρωτήριο, κηρύσσοντας, για άλλη μια φορά, την «Ένωση». Χάρη στις γνώσεις και τις ικανότητές του, αλλά και στη γενναιότητα που επέδειξε κατά τις κρίσιμες εκείνες στιγμές, γρήγορα αναδείχθηκε ως ο βασικός εκπρόσωπος των επαναστατών στις λεπτές διαπραγματεύσεις με τους ξένους ναυάρχους και διπλωμάτες, ενώ παράλληλα διατηρούσε επαφή και με τους Έλληνες αξιωματικούς του εκστρατευτικού σώματος που είχε αποβιβαστεί στο νησί. Ο ρόλος του υπήρξε αποφασιστικός και του εξασφάλισε μια θέση στη μεταβατική Εκτελεστική Επιτροπή, που ανέλαβε να διαχειριστεί τα πράγματα ως την εγκαθίδρυση του καθεστώτος της αυτονομίας. Η οριστική επανάκαμψή του στην κεντρική πολιτική σκηνή ήταν πλέον γεγονός.

Τα διεθνή στρατεύματα κατοχής στα Χανιά το 1897, πρωτοσέλιδο από εφημερίδα της εποχής (Le Monde Illustré, 10.4.1897).

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος
στα τέλη του 19ου αιώνα.

«Το όνομά του μοιάζει κάπως με Βενεζουέλα» (1899)

Ασαφής στις λεπτομέρειές της, αλλά οπωσδήποτε ενδεικτική της εικόνας που δημιουργούσε ήδη ο Βενιζέλος στους συνομιλητές του, προτού ακόμη γίνει επώνυμος, είναι η αναφερόμενη συνάντησή του με το Γάλλο ριζοσπάστη πολιτικό και δημοσιογράφο Georges Clemenceau (1841-1929), ο οποίος επισκέφθηκε την Κρήτη λίγα χρόνια αργότερα και όταν ρωτήθηκε, επιστρέφοντας στη Γαλλία, τι του έκανε τη μεγαλύτερη εντύπωση, αρχαιότητες, μνημεία κ.τ.λ., απάντησε ότι «τη μεγαλύτερη εντύπωση μου την έκανε ένας μικρός δικηγόρος των Χανίων, που ξέχασα το όνομά του, μα που μοιάζει κάπως με Βενεζουέλα». Η συζήτηση τοποθετείται στο Παρίσι το έτος 1899, στο σπίτι της ελληνορουμάνας κόμισσας de Noailles.

Ελεύθερον Βήμα, 5.4.1936

Πηγή: Π. Α. Ζάννας (επιμ.), Π. Σ. Δέλτα-Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος: *ημερολόγιο – αναμνήσεις – μαρτυρίες – αλληλογραφία*, Ερμής, Αθήνα 1978, σελ. 2

Κρητική Πολιτεία (1898-1908)

Στις 6 Μαρτίου του 1897 οι Ευρωπαίοι ανακοίνωσαν ότι «απεφάσισαν αμετακλήτως να εξασφαλίσουν την πλήρη αυτονομία της Κρήτης υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου».

Στρατεύματα της Διεθνούς
Κατοχής στην Κρήτη,
γύρω στα 1900.

Στο μεταξύ η Ελλάδα, που διεξήγαγε απομονωμένη το σύντομο αλλά καταστροφικό πόλεμο με την Τουρκία, αναγκάστηκε να ανακαλέσει το εκστρατευτικό της σώμα, ενώ στις 12 Αυγούστου η Συνέλευση των Κρητών αποδεχόταν το καθεστώς της αυτονομίας, υπό τον όρο της απομάκρυνσης και των τουρκικών στρατευμάτων από το νησί. Ο όρος αυτός αρχικά συνάντησε αντιδράσεις, μετά όμως τα δραματικά γεγονότα του Ηρακλείου, που κατέληξαν σε σφαγές χριστιανών και Βρετανών στρατιωτών, έγινε κατανοητό ότι η παρουσία του τουρκικού στρατού καθιστούσε ανέφικτη κάθε απόπειρα ειρήνευσης, και στις 2 Νοεμβρίου 1898 εγκατέλειψε την Κρήτη και ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης.

Η επιλογή του μελλοντικού Γενικού Διοικητή αποτέλεσε αντικείμενο έντονων διαβουλεύσεων, τελικώς όμως υπερίσχυσε η υποψηφιότητα του πρίγκιπα Γεωργίου, δευτερότοκου γιου του βασιλιά των Ελλήνων. Αντί όμως της τοποθέτησής του ως Γενικού Διοικητή, αποφασίστηκε να διορισθεί Ύπατος Αρμοστής (δηλαδή ανώτατος εκπρόσωπος) των Δυνάμεων στην Κρήτη.

Ο Γεώργιος αποβιβάστηκε στη Σούδα στις 9 Δεκεμβρίου 1898 και έγινε δεκτός με ενθουσιασμό από τους χριστιανούς, που τον θεώρησαν κομιστή του «αρραβώνα» με την Ελλάδα, ενόψει του «γάμου» που θα ολοκληρωνόταν σύντομα με την Ένωση.

Το 1899 η Γενική Συνέλευση ψήφισε το Σύνταγμα της νέας Κρητικής Πολιτείας, το οποίο προέβλεπε τη λειτουργία ενός υποτυπώδους κοινοβουλευτισμού, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ενός πανίσχυρου ηγεμόνα με ευρείες εξουσίες, τις οποίες θα ασκούσε επί του παρόντος ο Ύπατος Αρμοστής. Είναι χαρακτηριστική η παρατήρηση του Ελευθερίου Βενιζέλου ότι «αι διατάξεις αίτινες ψηφίζονται σήμερα εν τω Συντάγματι συνδέονται αναποσπαστως με το πρόσωπον του νυν Ανωτάτου Άρχοντος· δεν θα ήτο διατεθειμένος ο τόπος εις ουδένα άλλον να παραχωρήση τόσα δικαιώματα».

Αμέσως μετά ο Γεώργιος διόρισε την πρώτη κυβέρνηση, που περιλάμβανε τον Ελευθέριο Βενιζέλο στο υπουργείο της Δικαιοσύνης. Η αυτονομία της Κρητικής Πολιτείας ήταν πλήρης σε ζητήματα όπως εκείνα της ιθαγένειας, των τελωνείων,

Η Κρητική Χωροφυλακή κατά την περίοδο της αυτονομίας.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος το 1905, μετά το κίνημα του Θέρισου.

Λιθογραφία της εποχής υπέρ του κινήματος στο Θέρισσο (1905).

της χωροφυλακής και του νομίματος. Επιπλέον, η Κρητική Πολιτεία διέθετε και ιδιαίτερη σημαία. Ωστόσο, η εξωτερική πολιτική της τελούσε υπό την κηδεμονία των Μεγάλων Δυνάμεων, που διατηρούσαν στρατεύματα στο νησί.

Οι εξελίξεις αυτές διαμόρφωσαν ένα ιδιότυπο διεθνές και εσωτερικό καθεστώς, όπως το περιέγραψε αδρά ο ίδιος ο Ελευθέριος Βενιζέλος:

«Η νήσος, παρακατατεθείσα εν έτει 1897 εις χείρας των Μεγάλων Δυνάμεων υπό του Σουλτάνου, κυβερνάται υπ' αυτών, ή μάλλον υπό των τεσσάρων εξ αυτών, μετά

την εκ της ομοφωνίας αποχώρησιν της Γερμανίας και της Αυστρίας, ως επαρχία του τουρκικού κράτους δι' εντολοδόχου του Υπάτου Αρμοστού. Την επί της νήσου επομένως κυριαρχίαν ασκούσι σήμερον [1901] αι τέσσαρες Μεγάλες Δυνάμεις. Και είναι μεν αληθές ότι αύται ενέκριναν το Κρητικόν Σύνταγμα δι' ού η νήσος χαρακτηρίζεται "πολιτεία αυτόνομος". Αλλ' η θέσπισις του Συντάγματος δεν κατέστησε την αυτονομίαν πραγματικήν, αφού η πλήρης αυτού εφαρμογή μόνον μετά την λήξιν της αρμοστείας είναι δυνατή, επηύξησε δε μόνον την αβεβαιότητα περί της υφισταμένης πολιτικής της νήσου καταστάσεως».

Οι παρατηρήσεις αυτές υπέκρυπταν την πεποίθηση του Βενιζέλου ότι, εφόσον η Ένωση δεν φαινόταν άμεσα πραγματοποιήσιμη, η ολοκλήρωση της αυτονομίας αποτελούσε, επί του παρόντος, τη μόνη ρεαλιστική λύση. Η παράταση της αρμοστείας, κατά την οποία το νησί τελούσε υπό την εξουσία του εντολοδόχου των Μεγάλων Δυνάμεων με τη συνδρομή διεθνών στρατευμάτων, συντηρούσε μια

Η τριανδρία του κινήματος του Θερίσου (Κ. Φούμης, Ελ. Βενιζέλος, Κ. Μάνος) το 1905.

ερμαφρόδιτη κατάσταση. Αντίθετα, η απεμπλοκή από τη διεθνή κηδεμονία, με την πλήρη εφαρμογή των συνταγματικών θεσμών, θα επέτρεπε την εγκαθίδρυση ενός λειτουργικού κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, ενώ παράλληλα θα καθιστούσε δυνατή μια πιο ευέλικτη πολιτική στο διεθνές σκηνικό. Η γραμμή αυτή όμως βρισκόταν σε ευθεία αντιπαράθεση με την πολιτική του Γεώργιου, ο οποίος: (α) δεν επιθυμούσε τον περιορισμό των εξουσιών του, (β) δεν επιθυμούσε να κατηγορηθεί ότι επεδίωκε να εξασφαλίσει για τον εαυτό του έναν ισόβιο θρόνο, (γ) θεωρούσε προνόμιό του το χειρισμό της διεθνούς πτυχής του Κρητικού ζητήματος και (δ) υποστήριζε ότι δεν έπρεπε να δοθεί στις Μεγάλες Δυνάμεις η εντύπωση ότι υπάρχουν Κρητικοί που «βολεύονται» με τη λύση της αυτονομίας, πιστεύοντας ότι έτσι θα αναγκάζονταν να συγκατανεύσουν στην Ένωση.

Η αντίθεση αυτή οξύνθηκε ραγδαία όταν ο Βενιζέλος, αφού υπέβαλε τις προτάσεις του στο Ηγεμονικό Συμβούλιο –όπως ονομαζόταν η κρητική κυβέρνηση– χωρίς να πετύχει την υποστήριξη των υπολοίπων υπουργών, υπέβαλε την παραίτησή του,

Τα παιδιά του Ελευθέριου Βενιζέλου, Κυριάκος και Σοφοκλής, στο Θέρισσο.

αλλά ο Γεώργιος προτίμησε να τον απολύσει με διάταγμα στις 20 Μαρτίου 1901, «επειδή όλως αναρμοδίως υπεστήριξε και δημόσια εξέθηκε γνώμας επί σπουδαιότητας ζητήματος του τόπου αντιθέτους προς το φρόνημα και την εντολήν Ημών». Οι βουλευτικές εκλογές του 1901 και του 1903, αναδεικνύοντας μια ισχυρή φιλοπριγκιπική πλειοψηφία, φάνηκε να δικαιώνουν την πολιτική του Γεώργιου, ενώ οι απόψεις του Βενιζέλου περιθωριοποιήθηκαν και ο ίδιος με τους οπαδούς του αποτέλεσαν στόχο μιας εμπαθούς πολεμικής και αντικείμενο διώξεων, με στόχο την πλήρη πολιτική τους εξουθένωση.

Με την πάροδο του χρόνου, εντούτοις, καθώς δεν διαφαινόταν στον ορίζοντα η

Πολιτική συγκέντρωση
στα Χανιά (Συντριβάνι)
γύρω στα 1905.

πολυπόθητη «οριστική λύση» και ενώ η συσσώρευση των εσωτερικών προβλημάτων και τα φαινόμενα κακοδιοίκησης αναδείκνυαν τα δυσμενή επακόλουθα ενός ανεξέλεγκτου προσωποπαγούς καθεστώτος, η ατμόσφαιρα άρχισε να αλλάζει.

Στις νέες αυτές συνθήκες, ο Βενιζέλος αποτέλεσε τον πόλο της «Ηνωμένης εν Κρήτη Αντιπολιτεύσεως», η οποία στις 26 Φεβρουαρίου 1905 διατύπωσε την πολιτική της πλατφόρμα:

«Πρώτον και κύριον μέλημα ημών έστω η επίτευξις της ενώσεως [...]. Αδυνάτου αποβαίνοντος του σκοπού αυτού, [...] θέλομεν επιδιώξει την αναθεώρησιν του ημετέρου συντάγματος κατά το πρότυπον του ελληνικού, όπως απαλλαγεί ο τόπος του δεσποτισμού».

Δύο εβδομάδες αργότερα (10 Μαρτίου), η τριανδρία των Ελευθερίου Βενιζέλου,

Κωνσταντίνου Φούμη και Κωνσταντίνου Μάνου ύψωνε στο Θέρισο την ελληνική σημαία, σηματοδοτώντας την έναρξη άλλης μιας επανάστασης των χριστιανών της Κρήτης, της οποίας όμως αυτή τη φορά κύριος αντίπαλος δεν ήταν πλέον οι μουσουλμάνοι.

Οι εξελίξεις αυτές έφεραν τον Γεώργιο στην εξαιρετικά δυσμενή θέση να επιδιώκει την καταστολή ενός κινήματος με σημαία την Ένωση, στηριζόμενος στις ξένες ξιφολόγχες των διεθνών στρατευμάτων.

Η αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων, μολονότι δεν υπήρξε αρχικά ενιαία, κατέληξε εντούτοις σε μια κοινή διαπίστωση: ο αρχικός βασικός λόγος της επιλογής του

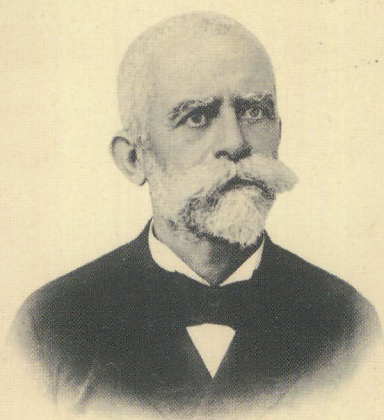

Η κυβέρνηση της Κρήτης το 1910. Όρθιοι από αριστερά οι Β. Σκουλάς, Γ. Μυλωνογιάννης και Π. Μαρής. Καθιστός ο Ελ. Βενιζέλος.

Γεώργιου, ως ενός προσώπου ευρείας λαϊκής αποδοχής που θα λειτουργούσε σαν κυματοθραύστης, είχε πλέον εκλείψει. Από τη στιγμή εκείνη, οι ημέρες παραμονής του στην ύπατη αρμοσσία ήταν μετρημένες. Οι απευθείας επαφές των προξένων με τους επαναστάτες και η συμφωνία να συσταθεί ειδική εξεταστική επιτροπή, προκειμένου να προτείνει τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, σηματοδότησαν την ουσιαστική αυτή στροφή της ευρωπαϊκής πολιτικής.

Είναι ωστόσο ενδιαφέρον ότι, στις εκλογές που διεξήχθησαν τον Μάιο του 1906, οι φιλοπριγκιπικές πολιτικές δυνάμεις διατήρησαν την πλειοψηφία (53,4%) έναντι του μετώπου των βενιζελικών (46,6%), κατέστη όμως σαφές ότι η αντιπολίτευση αποτελούσε πλέον ένα ισχυρό ρεύμα στο εκλογικό σώμα, που δεν ήταν δυνατό να αγνοηθεί.

Ήδη η διεθνής επιτροπή πρότεινε τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις: αναδιοργάνωση της Χωροφυλακής, συγκρότηση Πολιτοφυλακής, αποχώρηση των διεθνών

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΙΧΕΛΙΔΑΚΗΣ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

184. - Mr ANTOINE MICHELIDAKI

Président de la Chambre Crétoise

Edi. Behaeddin, photogr., Candie, Crète

*Ο Αντώνιος Μιχελιδάκης,
κυριότερος πολιτικός
αντίπαλος του Ελευθέριου
Βενιζέλου στην Κρήτη.*

στρατευμάτων, αναθεώρηση του Συντάγματος και εκχώρηση στο βασιλέα των Ελλήνων του δικαιώματος να ορίζει, με τη σύμφωνη γνώμη των Μεγάλων Δυνάμεων, τον εκάστοτε Ύπατο Αρμοστή.

Η υιοθέτηση αυτών των προτάσεων από τις Μεγάλες Δυνάμεις χαιρετίστηκε ως δικαίωση της αντιπολίτευσης, ενώ ο Γεώργιος βρέθηκε στο περιθώριο των εξελίξεων. Οι απολυταρχικές αντιλήψεις του είχαν συντελέσει στην πτώση της δημοτικότητάς του, έτσι ώστε κατέληξε, χωρίς να είναι φυσικά υπεύθυνος για τη μη επίτευξη της Ένωσης, να χρεωθεί τελικά από μεγάλη μερίδα του κρητικού λαού την αποτυχία και σε αυτόν τον τομέα. Η μυστική αναχώρησή του, τη νύχτα της 12ης Σεπτεμβρίου 1906, σηματοδοτούσε το άδοξο τέλος μιας πορείας που είχε ξεκινήσει υπό τους καλύτερους οίωνους.

Έξι ημέρες αργότερα διοριζόταν ως νέος Ύπατος Αρμοστής ο μετριοπαθής παλαιός πρωθυπουργός Αλέξανδρος Ζαΐμης, ενώ η Συνέλευση προχωρούσε στην ψήφιση του νέου και αισθητά πιο φιλελεύθερου Συντάγματος (2 Δεκεμβρίου 1906).

Τον Ιούλιο του 1907 άρχισε η αποχώρηση και των υπολοίπων διεθνών στρατευμάτων, που ολοκληρώθηκε δύο χρόνια αργότερα, καθώς προχωρούσε με γοργούς ρυθμούς η συγκρότηση της Πολιτοφυλακής (της τακτικής στρατιωτικής δύναμης του νησιού), στελεχωμένης από Έλληνες βαθμοφόρους.

Η αδέσποτη Κρήτη (1908-1912)

Ήδη όμως οι ραγδαίες εξελίξεις στα Βαλκάνια, με το κίνημα των Νεότουρκων, την ανεξαρτησία της Βουλγαρίας και την προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στην Αυστροουγγαρία, έδιναν το έναυσμα για την de facto ανατροπή του καθεστώτος της κρητικής αυτονομίας υπό οθωμανική επικυριαρχία. Τον Σεπτέμβριο του 1908 συγκροτήθηκαν συλλαλητήρια, ενώ η κυβέρνηση της Κρήτης και η Βουλή των Κρητών κήρυσαν «την ανεξαρτησίαν της Κρήτης και την ένωσιν αυτής μετά της Ελλάδος, όπως μετ' αυτής αποτελέσει αδιαίρετον και αδιάσπαστον Συνταγματικόν Βασίλειον» και η ελληνική σημαία αντικατέστησε παντού εκείνη της κρητικής αυτονομίας.

Η ελληνική κυβέρνηση, αν και υπέδειξε στον Ζαΐμη, που βρισκόταν τις ημέρες εκείνες στην Αίγινα, να μην επιστρέψει στην Κρήτη, τυπικά κράτησε ουδέτερη στάση. Ο Βενιζέλος, παρά το ότι θεωρούσε «τυχοδιωκτικό» το κίνημα του 1908, αντελήφθη ότι δεν υπήρχε περιθώριο αντίδρασης και, προκειμένου να επιδειχθεί εθνική ομοψυχία, αποφάσισε να προσχωρήσει, συμπράττοντας μάλιστα στο σχηματισμό διακομματικής κυβέρνησης (Εκτελεστικής Επιτροπής, όπως ονομάστηκε), υπό τον πολιτικό του αντίπαλο Αντώνιο Μιχελιδάκη.

Ακολούθησε μια μεταβατική περίοδος, κατά τη διάρκεια της οποίας η νήσος δι-οικείται από Εκτελεστική Επιτροπή, χωρίς διεθνή αναγνώριση, «εν ονόματι του Βασιλέως των Ελλήνων». Στις εκλογές του 1910, ο Βενιζέλος κατόρθωσε για πρώτη φορά να συγκεντρώσει κοινοβουλευτική πλειοψηφία στην Κρήτη και να σχηματίσει δική του κυβέρνηση, η οποία επρόκειτο όμως να παραμείνει στην εξουσία λιγότερο από τέσσερις μήνες.

Στις 8 Αυγούστου 1910 πραγματοποιήθηκαν εκλογές στην Ελλάδα και ο Βενιζέλος εκλέχθηκε πληρεξούσιος στην Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων. Λίγες ημέρες αργότερα παραιτήθηκε από την προεδρία της κρητικής κυβέρνησης και αναχώρησε για την Αθήνα, όπου στις 5 Οκτωβρίου 1910 αναλάμβανε για πρώτη φορά την πρωθυπουργία της Ελλάδας.

Υστερόγραφο: Τον Νοέμβριο του 1911 και τον Απρίλιο του 1912 επιχειρήθηκε η συμμετοχή Κρητών αντιπροσώπων στη Βουλή των Ελλήνων, προκαλώντας την αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και της ελληνικής κυβέρνησης, ήδη υπό τον Βενιζέλο, ο οποίος βρισκόταν για άλλη μια φορά αντιμέτωπος με τη μωπική αντίληψη των Κρητών πολιτικών του αντιπάλων, που αδυνατούσαν να αντιληφθούν τους μακρόπνοους σχεδιασμούς και τους λεπτούς διπλωματικούς χειρισμούς του.

Ήδη όμως είχε φτάσει το πλήρωμα του χρόνου και, ενώ η Ελλάδα και οι βαλκάνιοι σύμμαχοί της κήρυσσαν τον πόλεμο κατά της Τουρκίας, οι Κρήτες αντιπρόσωποι γίνονταν επιτέλους δεκτοί στο Ελληνικό Κοινοβούλιο και διοριζόταν από την ελληνική κυβέρνηση Γενικός Διοικητής της νήσου ο Στέφανος Δραγούμης (12 Οκτωβρίου 1912).

Μετά το νικηφόρο πέρας των Βαλκανικών πολέμων, η Κρήτη ενσωματωνόταν στην Ελλάδα. Η ελληνική σημαία υψωνόταν επίσημα πλέον την 1η Δεκεμβρίου 1913 στο φρούριο Φιρκά των Χανίων, παρουσία του τότε βασιλιά Κωνσταντίνου και του Έλληνα πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου.